

СЪЗДАВАНЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ РОБИНЗОН

(Мисли за приключенската литература)

Погледнете към най-старата ни възрожденска книжнина. Още от времето на силното влияние на гръцката култура у нашите просветители. Преди да направи своя превод на Езоповите басни, елинистичният възпитаник Райно Попович се заема да преведе от гръцки... „Робинзон Крузо”!

Понякога изглежда просто невъзможно да се обясни, къде се крие неотразимото обаяние на приключенския герой — на десетките му разновидности във плътта от всички времена — като се почне от Одисей и Синдбад моряка, та се стигне до Последния мохикан и ... Авакум Захов. И наистина какво повече има в една приключенска книга от едно коработушение, и един попаднал на пустинен остров младеж, който си прави къща, седи нива, отглежда коза и намира приятел в лицето на дивака Петкан?

Всичко! Има един човешки характер, в който са въплътени идеалите на епохата. Защото Робинзон — това не е героят самотник, а твърдият характер, който дори в самотата не губи положителните качества, които неговото общество му е дало. И бъдете сигурни, че когато младият англичанин от 18-ти век не играе футбол и не учи корабно дело; Робинзон Крузо, у когото той вижда качествата, които му предстои да възпита в себе си, за да побеждава в света, има с какво да го привлече!

Приключенската литература като жанр с изключителните условия, в които поставя героя, с натиска, който упражнява върху него, винаги най-ярко и контрастно изтъкват на преден план главните черти на характера му, основните му качества, с които се спуска срещу Неизвестното, за да го победи. Именно поради това тя винаги е давала най-ярък и най-достъпен израз на представата за идеалния човешки характер за дадена епоха: това важи не само за буржоазния характер, както е при Робинзон. Така е, ако щете, със старогръцкия прагматичен и хедонистичен идеал за мъж, който виждаме в образа на Одисей, или дори със сластолюбивия хитрец и търсач на пикантни премеждия — средновековния ориенталски шиир Синдбад моряка.

Свършено същите задачи стоят и пред нашата приключенска литература. Впрочем още тук му е мястото да се каже, че като се има предвид изключителната роля, определена на съзнанието в безкласовото общество, и оттам изключителната важност на въпроса за изковаването на характера на новия човек, струва ми се, че през никой исторически период досега приключенското четиво не е заемало толкова важно естествено място, както в нашата съвременна литература.

Младото съзнание се развива с много бързи, често пъти свършено неподлежащи на контролиране темпове. Седнал на чина над своята география, история или смятане, с крака, недостигащи пода — младият читател непрекъснато проектира себе си във от клас, възрастен, героичен, преодоляващ хиляди трудности, с които донася сигурност и обилие в живота на хората, с които живее на тази планета. Всеки миг неговото съзнание изскача от дребния повод в урока, за да го превърне в космонавт, контраразузнавач, гениален кибернетик, световно прославен спортист. Без тези проекции той не може да расте, не може да се развива духовно. И ето тези именно непрекъснати проекции на самовъзпитаващото се АЗ, винаги готово на саможертва, жадно за слава, приключения и героизъм, не могат да бъдат насочвани така успешно от нищо друго, както от приключенското четиво, изградено, развито и решено в категориите на мисленето в образния свят на самите тези детски проекции.

Трябва веднага да се признае, че в последните години нашето приключенско четиво направи решителни крачки в това направление. От една страна, то заговори с езика на децата като в „Следите остават” на Павел Вежинов; от друга — отмина общо взето слабо насочената, едва едва подкрепена с най-общи назидателни приказки занимателност като в „Корабът „Пирин” на П. Стъпов.

Пешо от „Следите остават” беше може би първият жив детски герой в нашето приключенско четиво — своенравен, малко дръпнат и дебелоглав, но с изключително чувство за чест; твърд и последователен, както могат да бъдат твърди и последователни само онези малки рицари на сенчестите градски дворове, които толкова малко познаваме. След него дойдоха много.

„Следите остават” всъщност е замислена от Вежинов като „криминална книга”. И това разкрива една твърде характерна особеност на нашето приключенско четиво — неговото широко проникване в най-различни (понякога твърде тесно обособени) жанрове, което го прави твърде разнообразно и многолико).

„Криминалният”, или както понякога се нарича „разузнаваческият”, жанр бива използван най-често за създаването на една напрегната интрига, в която не логическата загадка, а именно характерът на главните герои, тяхната устойчивост, всеотдайност и жертвоготовност остава на преден план. Освен П. Вежинов тук направиха някои сполучливи опити М. Марчевски, А. Гуляшки и М. Лакатник. Постигание, което заслужава специално споменаване, е един от тазгодишните номера на библиотека „Лъч”. Повестта на Диаватов и Кюлюмов „Момчето и предателят” създаде един от най-интересните герои на нашата приключенска литература в лицето на служителя на ДС — образ, който със своята човечност, загриженост и преданост превъзхожда много от кибернетично мислещите, но човешки ограничени инспектори в традиционната криминална литература. Разбира се, ние веднага трябва да направим уговорката, че в сюжетно отношение книгата ама известни недостатъци, за които ще споменем на друго място и по друг повод.

По-ограничени постижения има приключенската литература, използваща условностите на научно-фантастичния жанр. Тук Г. Марков в „Победителите на Аякс” и сега В. Райков в поставената под печат повест в „Народна младеж” — „Под лъчите на Епсилон” показват добри постижения, но общо взето жанрът дава много по-големи възможности от това, което е постигнато.

Някои автори като П. Бобев изявяват явно предпочитание към традиционните области на приключенското четиво — морските пътешествия, сблъсъка със странни морски чудовища и пр. Колкото и конвенционално да изглежда това на пръв поглед, Бобев доказва в „Свирепият”, че това съвсем не е изчерпана област и че сполучливият образец на М. Марчевски в „О-в Тамбукту” съвсем не е случаен.

Разбира се, най-значителна и най-интересна за нас е една чисто приключенска и при това чисто наша област, в която новото ни приключенско четиво може да се развива. Това е богатата партизанска тематика, тематиката, свързана със съпротивата изобщо.

Богатството, занимателността и разнообразните сюжетни възможности на тази тематика са доказани отдавна — още от Ив. Хаджимарчев, който с „Овчарчето Калитко” създаде един класически образец на нашата приключенска повест, следван с различен успех от Г. Караславов, Здр. Сребров, М. Марчевски и др. Но трябва да се каже, че точно тук, където е скрито най-доброто и където може най-много да се почерпи, се таят и най-големите недостатъци. Без да ся спираме подробно на отделни книги и без да изреждаме имена, трябва да кажем, че поради известна традиция (а може би и поради особения характер на тематиката), тук като че ли все още е най-жив схематизмът, излишната парадност, еднолинейната положителност на герои, образи и

събития — все неща, които лишават тези произведения всъщност от най-важното в случая — от достоверността и живостта, без която детското въображение не може да мине. Разбира се, ние не можем да не подчертаем, че в последно време вече се правят сериозни опити да се разчупи неплодотворната традиция на излишната шлифовка дори в тази област на приключенското четиво. Повестта на Анастас Стоянов „Имаше едно момче” може би заслужава да се спомене като положителен пример в тази насока.

И все пак, колкото ѝ да е неприятно да се признае, в тази област трябва да се направи още твърде много; трябва да се положат максимални усилия за връщането на жизнеността на онези събития и герои, чиито първообрази някога най-много са кипяли от живот. Усилия, които заслужава да бъдат направени, тъй като това е тематика, естествено пораждаща характера, който се стреми да възпита в себе си днес младият утрешен строител на комунистическото общество.

АТАНАС СЛАВОВ

[Назад към основната страница](#)